

Detlaraziun Universala di Dêrê dles Porsones

Ressoluziun 217 A (III) dla sentada generala di 10 de dezêmbër dl 1948

Pream

Deache le reconescimënt dla dignité de düc i mëmbri dla comunité dla jënt y di medemi dêrê inalienabli, é la fondamënta dla liberté, dla iustizia y dla pêsc tl monn;

deache la mançianza de reconescimënt y le desprijamënt di dêrê dles porsones à portè pro a ac de barbaria, che ofënn la cosciënza dles porsones y deache al é gnû anunzié che n monn, olache les porsones à la liberté de parora y de religiun y la liberté da tēma y meseria é la majera aspiraziun dla porsona;

deache al va debojëgn da defēne i dêrê dles porsones cun normes iuridiches a na moda che la porsona ne vëgnes nia sforzada da adorè la rebeliun sciöche ultimo meso cuntra la tirania y l' opresciun;

deache al va debojëgn da sostigni le svilup di raporê d' amizizia danter les Naziuns;

deache i popui dles Naziuns Unides à reconfermè tl Statut súa crêta ti dêrê fundamentai dla porsona, tla dignité y tl valur dla porsona, tl' avalianza di dêrê danter êl y ëra y à tut la deziujun da promöie le progrès sozial y de mius condiziuns de vita te na majera liberté,

deache i Staç mëmbri s' à tut dant da miré, en colaboraziun cun les Naziuns Unides, al respet y al' osservanza universal di dêrê dla porsona y dles libertêš fondamentales;

deache na comprenjiun coletiva de chisc dêrê y de chêstes libertêš é de grandiscima importanza por realisé deplëgn chêstes oblianzas,

protlamëia la Reuniun Generala

chêsta detlaraziun universal di dêrê dles porsones sciöche ideal coletif da arjunje da düc i popui y dotes les Naziuns, a na moda che vigni porsona y vigni organn dla sozieté se sforzes, tignin tres amënt chêsta Detlaraziun, da sostigni cun l' insegnamënt y l' educaziun, le respet de chisc dêrê y de chêstes libertêš, y da garanti tres mosöres nazionales y internazionales progressives, le reconescimënt universal y efetif y le respet danter i popui di Staç mëmbri y chi di teritori sotmetûs a súa iurisdiziun.

Articul 1

Dötes les porsones nasc lëdies y cun la medema dignité y i medemi dêrê. Ares à na rajun y na cosciënza y mëss s' incuntè ôna cun l' atra te n spirit de fraternité.

Articul 2

A vigni porsona ti spétel düc i dêrê y dotes les libertêš protlamè te chêsta detlaraziun, zënza degöna desfarënzia porvia dla raza, dl corû dla pel, dl ses, dl lingaz, dla religiun, dl' opiniun politica o de n' atra sort, dla provegnënza nazionala o soziala, dla richêza, dla nasciûda o de d' atres condiziuns.

Ala medema manira ne pol gnî fat degöna desfarënzia por la posiziun politica, iuridica o internazionala dl paisc o dl teritore de chël che la porsona fej pert, anfat sce chêsc é independënt, sot a n' aministraziun de crêta, nia autonom o sotmetû a val' sort de limitaziun de sovranité.

Articul 3

Vigni porsona à le dêrt de vita, de liberté y de segurté dla porsona.

Articul 4

Degöna porsona ne po gnî tignida te stlavité o sorvidû; la stlavité y le comerz de stlâfs te bel anfat êi forma é proibis.

Articul 5

Degöna porsona ne po gnî sotmetûda a tortöra, tratamënc crödi, inumans o umiliané o puniziuns.

Articul 6

Vigni porsona à le dêrt che al ti vëgnes reconesciû indlunch súa personalité iuridica.

Articul 7

Dötes les porsones é anfat dan la lege y à le dêrt, zënza degöna desfarënzia, da gnî defenûdes dala lege ala medema manira. Dötes les porsones à le dêrt da gnî defenûdes ala medema moda cuntra de vigni sort de descriminaziuns, che va cuntra chêsta detlaraziun y cuntra vigni impiziamënt a na te' descriminaziun.

Articul 8

Vigni porsona à le dêrt de na poscibilité reala de recurs pro i tribunai statai competënc cuntra aziuns che violëia i dêrê fundamentai che ti vëgn reconesciûs a vigni porsona dala Costituziun o dala lege.

Articul 9

Degöna porsona ne po gnî arestada, sarada ia o esiliada arbitriariamënter.

Articul 10

Vigni porsona à le dêrt, te na posiziun de avalianza plëna, a n' audiënza publica y valia dan n tribunal independënt y imparzial, cun na determinaziun de sù dêrê y de sù dovëis, sciöche de vigni acûsa penala te sù confrunc.

Articul 11

Vigni porsona che vëgn incolpada de n reat à le dêrt da gnî reconesciûda sciöche inozënta, çina che súa colpa ne é nia gnûda cumprovada aladô dla lege te n prozès publich, olache ara à albû dotes les garanzies che va debojëgn por súa defenûda.

Degöna porsona ne po gnî condanada porvia de n' aziun o na tralascianza che ne ê nia punibla tl momënt dl' esecuziun, aladô dl ordinamënt iuridich nazional o internazional. Implû ne pol nia gnî dè na sanzian plu alta co chëra aplicabla tl momënt che le reat é gnû eserzité.

Articul 12

Degöna porsona ne po gnî sotmetûda a interferënzes arbitrares te súa vita privata, súa familia, súa çiasa y súa corespondënza o gnî ofenûda te so onur y súa reputaziun. Vigni porsona à le dêrt da gnî sconada dala lege cuntra chêstes interferënzes o ofenûdes.

Articul 13

Vigni porsona à le dêrt da se möie lediamënter te n stat y da se chirî fora súa residënza lediamënter.

Vigni porsona à le dêrt da s' un jî da n paisc, inçe dal sò, y da gnî zoruch te so paisc.

Articul 14

Vigni porsona à le dêrt da chirî y da ciafè te d' atri paisc asil cuntra les persecuziuns.

Chêsc dêrt ne podarò nia gnî ghiré sce la porsona vëgn veramënter chirida por reaç che n' é nia politics o por aziuns cuntra i fins y i prinziips dles Naziuns Unides.

Articul 15

Vigni porsona à le dêrt da avëi na zitadinanza.

A degöna porsona ne pol ti gnî tut arbitriariamënter no súa zitadinanza, no le dêrt da baratè zitadinanza.

Articul 16

Êi y ëres cun n' eté adatada à le dêrt da se maridé y mête sô familia, zënza limitaziun de raza, zitadinanza o religiun. Ai à i medemi dêrê por êi che reverda le

matrimone, tratan le matrimone y canche al vëgn deslié.

Les porsones po ma gnì dades adöm cun le consëns lëde y plëgn di nüc.

La familia é la basa naturala y fundamentala dla sozieté y à le dërt da gnì defenüda dala sozieté y dal Stat.

Articul 17

Vigni porsona à le dërt da avëi na proprieté personala o deboriada cun d’ atri.

A degöna porsona ne pol ti gnì tut arbitriamënter súa proprieté.

Articul 18

Vigni porsona à le dërt de liberté de pinsier, cosciënza y religiun; chësc dërt tol ite la liberté da mudé religiun o fede, y da mostrè, dassora o deboriada cun d’ atri, tl publich o tl privat, súa religiun o súa fede tl insegnamënt, tla pratica, tl cult y tl’ osservanza di rituai.

Articul 19

Vigni porsona à le dërt de liberté de minunga y espresciun, cun laprò le dërt da ne gnì nia scintiné por súa minunga, y da chiri, ciafè y dè inant informaziuns y ideas tres vigni meso y zënza tignì cunt de confins.

Articul 20

Vigni porsona à le dërt da se incuntè y se assozié en pësc.

Degöna porsona ne po gnì sforzada da fà pert de n’ associazium.

Articul 21

Vigni porsona à le dërt da tó pert al govern de so paisc, sides diretamënter che tres rapresentanc chiris fora lediamënter.

Vigni porsona à le dërt da ti rovè pomez ales medemes condiziuns ai posé de laür publichs te so paisc.

La orenté popolar é la fondamënta dl’ autorité publica; chësta orenté mëss gnì a espresciun tres lîtes regolars y dërtes, universales y valies, cun litaziun socrëta o n’ atra prozedöra ecuivalënta a na votaziun lëdia.

Articul 22

Sciöche mëmber dla sozieté à vigni porsona le dërt de segurëza sozuala, sciöche incé da realisé tres mosöres nazionales y la colaboraziun internazionala, tignin cunt dl’ organisaziun y dles ressurses de vigni stat, i dërcé economics, soziai y culturali che va debojëgn por súa dignité y le svilup lëde de súa personalité.

Articul 23

Vigni porsona à le dërt da podëi lauré, da se chiri fora lediamënter súa profesciun, da avëi condiziuns de laür iüstes y dalvers y da gnì defenüda cuntra la dejocupaziun.

Vigni porsona à le dërt da ciafè le medemo paiamënt por le medemo laür zënza descriminaziuns.

Vigni porsona che laöra à le dërt da ciafè n paiamënt adatè y dalvers che ti garantësces a d’ ëra y a súa familia n’ esistënza aladò dla dignité umana, integrada sce al va debojëgn, cun d’ atres mosöres de proteziun sozuala.

Vigni porsona à le dërt da mëte sò sindacaé y da jì laprò por defëne sù interes.

Articul 24

Vigni porsona à le dërt da palsé y da avëi tēmp lëde y dantadöt na limitaziun adatada dles ores de laür y ferias periodiches paiades.

Articul 25

Vigni porsona à le dërt da avëi n standard de vita che garantësces súa sanité y so bëgnester y chël de súa familia, tignin cunt dantadöt dl’ alimentaziun, dl guant, dl’ abitaziun, dles cures mediches y di sorvisc soziai che va debojëgn, sciöche incé la segurëza tl caje de dejocupaziun, maratia, invalidité, vedovanza, vedlëza o sce ara perd a val’ atra moda i mesi de sostëgn, porvia de condiziuns che ne depënn nia da d’ ëra.

Les umes y i mituns à le dërt da ciafè cures speziales y sostëgn. Düé i mituns, nasciüs tl matrimone o defora da d’ ël, mëss ciafè la medema sconsanza sozuala.

Articul 26

Vigni porsona à le dërt da ciafè n’ istruziun. L’ istruziun mëss ester altamo por éi che reverda la scora elementara y la formaziun de basa debann. L’ istruziun elementara mëss ester obligatoria. Dötes les porsones mëss podëi ciafè n’ istruziun tecnica y profescionala y ti rovè pomez ala medema manira al’ istruziun alta aladò de sües capazitës.

L’ istruziun mëss se orienté al svilup plëgn dla personalité umana y al renforzamënt dl respet di dërcé dles porsones y dles libertës fondamentales. Ara mëss portè pro ala comprenjiun, toleranza, amizizia danter dötes les naziuns y i grups raziai y religiusc y sostigni l’ ativité dles Naziuns Unides por mantignì la pësc.

I geniturs à le dërt de prioritè da chiri fora l’ istruziun de sù mituns.

Articul 27

Vigni porsona à le dërt da tó pert lediamënter ala vita culturala dla comunité, da se gode les erts y da tó pert al progrès scientifich y a sù benefizi.

Vigni porsona à le dërt che i interes morai y material che vëgn da súa produziun scientifica, leterara y artistica vëgnes sconò.

Articul 28

Vigni porsona à le dërt da avëi n ordinn sozial y internazional, olache i dërcé y les libertës nominades te chësta detlaraziun po gnì realisà deplëgn.

Articul 29

Vigni porsona à dovëis devers la comunité, deache ma dailò vara da se daurì al svilup lëde y plëgn de súa personalité.

Da eserzitè sù dërcé y sües libertës mëss vigni porsona ma gnì sotmetüda a chës limitaziuns che vëgn fates fora dala lege por garantì le reconescimënt y le respet di dërcé y dles libertës di atri y por adempli i dërcé bojëgns dla morala, dl ordinn publich y dl bëgnester general de na sozieté democratica.

Chisc dërcé y chëstes libertës ne po a degöna moda gnì eserzitò cuntra i fins y prinzipls dles Naziuns Unides.

Articul 30

Degöna desposiziun de chësta detlaraziun ne po gnì interpretada a na moda da ti dè insaci dërt a n stat, n grup o na porsona da eserzitè n’ ativité o n’ aziun por tó y jì i dërcé y les libertës nominades te chësta detlaraziun.